

През ноември 2011 година Юлия Огнянова отново е в Смолян за премиерата на един спектакъл на възпитаниците на Емилия Ованесян. Юлия подава на Емилия някакъв нарѣч написани на машина листа и я моли да ги прочете. В суматохата на премиерата тези листа изчезват, за да бъдат открити и прочетени чак след смъртта на голямата ни режисьорка. Това е интересната история на текста, който предлагаме на вниманието ви. През последните си години Юлия Огнянова непрекъснато пишеше и говореше, че трябва да завърши своето „Писмо до бившите ми студенти“. Споделяла е с мнозина от учениците и последователите си, а Емилия Ованесян е една от най-преданите и ревностните, че иска да се опита да опише какво е целяла да постигне със своите студенти в процеса на обучението им, да им завещае свободното си мислене за театър, да им напомни за пореден път, че нравствеността е голямата цел и т.н.

Юлия Огнянова твърдеше, че не иска това Писмо да бъде публикувано. Само искаше да даде по един екземпляр на бившите си студенти. Поне така съм я чувал да казва. Но аз не съм неин ученик, пък ми е казвала, че ще ми го даде да го прочета. Дори искаше да ѝ помогна, когато го привърши, в редактирането и евентуалното издаване...

Откъси от това Писмо се появяваха на различни места. През 2017 г. Румяна Емануилиду с огромната помощ на Христина Арсенова издадоха книгата „Завещаното от Юлия Огнянова“ (ИК „Знаци“, Бургас, 2017, 412 с.) Там е публикуван най-пълен вариант на Писмото. Въпреки това смятаме, че настоящата публикация не е безпредметна. Всеки различен нюанс в мисълта на Юлия обогатява представата ни за нея, за нейните търсения. В „смолянското

Писмо“ (нека така да го наречем) най-отгоре е изписано (като съдържание):

1 – ВМЕСТО УВОД

2 – ТЕЛЕФОННИЯТ РАЗГОВОР

3 – ПРЕДИМСТВАТА НА КУКЛАТА И НЕЙНОТО ИЗКУСТВО

4 – ВЪЗПИТАНИЕ НА НЕСТАНДАРТНАТА ТВОРЧЕСКА ЛИЧНОСТ – ЦЕЛ НА ПРОФЕСИОНАЛНОТО ОБУЧЕНИЕ ПО КУКЛЕНА РЕЖИСУРА И АКТЬОРСКО МАЙСТОРСТВО

Текстът, който следва, очевидно е четвъртата част на Писмото.

И накрая. Юлия пише за хора, с които е прекарала последното си голямо творческо приключение, пътуване, пътешествие – както щете го наречете. Пише задъхано, нетърпеливо да изрече всичко, натрупано през живота ѝ. Сякаш отново иска да изживее тези интензивни години, които до голяма степен определиха развитието на съвременният българския драматичен и куклен театър. Тя иска да съхрани спомена от тези дни на интензивни занимания, на вулкани от въображение магия... Така човек обикновено си спомня младостта. Вечно младата Юлия така си спомняше Бургас и преподаването във ВИТИЗ... В ръкописа си Юлия Огнянова отделни думи или мисли подчертава, върху други набляга, като ги изписва с главни букви. Нещо детско има в оформянето на текста. Запазили сме авторовото оформление на текста. Често мисълта се прекъсва, вклинява се друг фрагмент, споменът измества споделеното научно наблюдение и т.н. Когато четете тези страници, човек съжалява, че не е бил ученик на Юлия Огнянова...

Н.В.

Възпитание на нестандартната творческа личност – цел на професионалното обучение по куклена режисура и актьорско майсторство

Юлия Огнянова

Така формулираната цел на вашето обучение, макар и необявена официално, определя решението на абсолютно всички проблеми, които изникваха по пътя ни, начело с отношението към самите студенти. Студентът като самобитна, самостоятелна творческа личност. Възпитаван съобразно неговата неповторима индивидуалност, която предстоеше да се открива. Обучаван като творец, а не като ученик. За да се окаже в края на усилията различен, неповторим, единствен – уникален. Всеки да се откроява пред останалите със собственото си лице. Това негово своеобразие ще представлява богатството му, привлекателната му сила, стимулт му за творчество. И в крайна сметка – неговата свобода и независимост. Изворът на неговата непресъхваща духовност.

Онемявали ли сте пред скритото съвършенство на ПРИРОДАТА-МАЙСТОР? Сторете го със закъснение, ако сте пропуснали. Превърнете го в свой духовен стремеж. В непреодолима потребност от проникване в естеството на нещата, водени от детския стремеж да откривате стъпка по стъпка истина след истина. В противен случай ние превръщаме живота си в постоянно преживяне на едни и същи, готови азбучни истини, избелели от дълга употреба професионални правила и рецепти, издържали проверката на времето, многократно доказали своята ефикасност, но вече изчерпали своята емоционална сила и първороден огън.

Не че ние имаме нещо против срещу този огромен театрален капитал, който миналият опит

ни е оставил в наследство. Не! Ние не се отнесохме към него като ПОТРЕБИТЕЛИ, като КОНСУМАТОРИ на чужди блага, отказали се от вълнението на детската тръпка при откриване на света около теб, от детската стръв към собствени знания, независимо от родителската готовност да ги задушат до пресищане със собствения си горчив житейски опит.

Ние с вас се отклонихме до голяма степен от удобството на готовите знания. Аз останах вярна на математическото правило за МНОГОВАРИАНТНОСТ. Вярна и на убеждението си, че НЕ СЪЩЕСТВУВА ЕДИН ЕДИНСТВЕН НАЧИН ЗА РЕШЕНИЕ НА КОЯТО И ДА БИЛО ТВОРЧЕСКА ЗАДАЧА. Това е универсалният творчески принцип на ПРИРОДАТА-МАЙКА. Откриването на ДНК не за даден растителен или животински вид, но за всеки отделен жив организъм е най-големият подарък, който науката би могла да ни направи. С малко закъснение наистина, но все пак сме ѝ благодарни.

Вие знаете, че ние никога не сме използвали отрицанието на чуждите възгледи като аргумент в защита на нашите. Наистина никога. Аз по природа не съм състезателен тип и не признавам конкурентните взаимоотношения за творчески стимул. Проживяла съм за щастие живота си без тяхна помощ. Пожелавам го всекиму. Който разчита да извиси себе си като дръпне надолу колегата си, той винаги ще си остане джудже. Има духовни закономерности, които са поели тази грижа. Нашата грижа е да се пазим от съблазни, чиито предимства не затъмняват пороците им.

Когато навремето дадох своето обещание да

се опитам да ви предоставя една писмена прегледна представа за нашия метод на работа, аз имах предвид, че ви дължа една премълчана информация за голяма част от моите съображения по време на следването ви. Не предвиждах никакви трудности. Нещо, което си вършил с лекота и удоволствие, почти без усилия поради въодушевлението, което бе обсебило всички ни, какви препятствия би могло да ми създаде? Отговорът на този въпрос обаче не се оказа толкова прост.

Когато преди години приех предложението на ВИТИЗ, в главата ми нахлу гъмжило от всички осъществени и неосъществени ереси, тревожили моя не особено продължителен театрален живот, и те всички се оказаха абсолютно необходими за предстоящата ми педагогическа работа, включването на всички тях в едно единно цяло, в едно неразделно единство, съответните части на които бяха постоянно свързани помежду си в един органичен поток от процеси. Аз не срещнах в практиката си нито една спънка. Времето и пространството, с които разполагах по време на нашите ежедневни упражнения, не ме затрудниха да поддържам и да правя прегледни при това постоянните взаимодействия между всички участващи сили. Но когато се изправиш пред белия лист хартия и когато се наложи да разположиш не причинно-следствените възгледи, а съвместно действащи възгледи, как да излезеш от затруднението, в което белият лист хартия те поставя? Правих безплодни опити, проклинах вроденото си лекомислие и чувствам нужда да си призная това пред вас, съумях само отчасти да се измъкна от собствения си капан – моето пристрастие към полифоничния начин на мислене...

КАКВО ВСЪЩНОСТ ИЗВЪРШИХМЕ НИЕ С ВАС ПО ВРЕМЕ НА ВАШЕТО СЛЕДВАНЕ?

Извършихме нещо много просто и непретенциозно, което ежедневно коригираше нашите утвърдени представи за човека, човечеството и за духовния израз на новопоявилото се живо същество с духовни потребности и с вродени способности ДА РАЖДА ИЗКУСТВО. Не е ли странно и същевременно показателно, че именно способността към творчество е послужило за „водораздел“ между животното и човека. Поблизко до ума е, че ХОМО САПИЕНС се е родил от някакъв биологичен напън на живата природа да се справи с оцеляването на бъдещото човешко същество. Инстинктът за приспособяване към трудните условия за оцеляване, би могъл да послужи за някакъв биологичен сигнал за нужда от промяна, някакъв биологичен зов за помощ, провокиран може би от инстинкта за приспособяване към околната среда. Този инстинкт е един от най-видимите инстинкти, способни да подтикнат биологичните механизми да извърш-

ват промени във връзка с приспособяването на животинския свят към променящата се природна среда. Но изкуството? Като висша форма на общуване между човешките същества – най-висшата форма на общуване, най-духовната форма на общуване, като духовна същност на човека, изкуството може би е могъл да се окаже някакъв косвен фактор за оцеляването на човешката цивилизация по социален път? Може би това да са и моите обичайни фантазмагории (признавам невежеството си, от 1948 г. съм престанала да се ровя в научните чудеса на природата), но защо тогава моята интуиция ми припомня в момента факта, че в раздела за човешкия мозък, в телевизионното предаване „Човешкото тяло“, водещият научния експеримент съобщи по повод на констатацията, че строителните способности на множеството от ТЕРМИТИ надвишава многократно интелекта на сборната сума от потенциалните възможности на отделните термити? Добавяйки, че науката не е открила нито мястото, нито биологичните механизми, които биха обяснили този необичаен факт. Щом въпросът е зададен ще се намери един ден кой да му открие и отговора. Но самият факт, който разкрива качествените предимства на съвместния труд на въпросните насекоми, не е ли проява на инстинкта за общност, който (разрешете ми да се изразя шеговито) рекламира предимствата на съвместните усилия? Сещам се в момента и за още един факт. Всяка пчеличка тръгва да строи своята восъчна килийка (една сложно и перфектно устроена восъчна килийка), започва да я строи самостоятелно, от периферията към центъра. Когато в един момент всички килийки се срещнат, оказва се, че те си прилягат перфектно една към друга. Човешкият интелект не е в състояние да извърши подобно нещо без начертан чертеж. Мисълта ми е, че ако социалният контакт на определено ниво притежава някакви „магически“ връзки с интелекта, тогава защо да е малоумно допускането, че вътрешното назряване, вътрешните импулси: към външни, естетически потребности, към художествения изказ на вътрешни вълнения, към художествени предмети и образи на животни и хора, в ярко изразен стил на направата им, към раждането на песни и танци за обозначаването на едни или други празници – защо цялото това духовно богатство да не ознаменува качествения скок от биология към духовност? Защо тогава да не си позволим лекомислието да изречем нелепата и може би все още недоказана мисъл, че **НОВАТА ЕРА НА ЧОВЕШКАТА ЦИВИЛИЗАЦИЯ Е ОЗНАМЕНУВАНА С ПОЯВАТА, С ПОРИВИТЕ НА ВЪТРЕШНИТЕ ИМПУЛСИ КЪМ ВЪНШНА ЕСТЕТИЧЕСКА ИЗЯВА.**

Аз не случайно помолих в началото на писмото си то да не бъде публикувано, прилагайки сериозните си аргументи. Аз исках неговият инти-

По време на репетициите на кукления спектакъл „Петрушка“ по музика на Игор Стравински в Държавен куклен театър – Пловдив, 1967 г.

мен характер да ми предостави свободата да фантазирам (което съм си позволявала да правя по време на цялото ви следване). Свободата да си измислям непотвърдени от науката невежества? Свободата да се забавлявам с въпросите си без отговор? Не, естествено. Аз считам въпросите без отговор за първият дразнител, първото стъпало, неизбежния подстъп при издирване на всяка истина, на всеки проблем. Неуморното любопитство към всеки предмет от околната среда за още пълзящите и току що проходили деца, както и мълниеносното им поведение, когато се устремят към неизвестния обект на мълчаливия им интерес, както и нестихващите въпроси към родителите, докато не получат задоволителна информация на интересувания ги въпрос, неумолимото детско „Защо?“, от което настръхват и най-любвеобилните родители – това са част от доказателствата за жестокия натиск на жаждата за знания, за познание. С цената на всичко новороденото обявява своята поява в непознатия за него свят. Аз винаги съм считала умението ви да задавате въпроси за нещо потворческо от способността ви да отговаряте на зададените ви въпроси. Нямам какво повече да кажа по въпроса!

Връщам се отново към въпроса – на какво се натъкнахме ние, когато се сетихме да свърнем поглед към **ЗАЗОРЯВАНЕТО НА ЧОВЕШКАТА ЦИВИЛИЗАЦИЯ, КЪМ ПЪРВИТЕ ДУХОВНИ ПРОЯВИ НА ЧОВЕЧЕСТВОТО, КЪМ ПЪРВОРАЖДАНЕТО НА ВСИЧКИ ИЗКУСТВА.** Когато общувайки помежду си, човеците са се самопревърщали в духовни същества, отскачайки хилядолетия напред пред предците си в своето раз-

вие. Какво открихме като се върнахме хилядолетия назад в пещерите, по скалите и при разкопките в различните континенти на нашата планета ЗЕМЯ? В онзи преходен период на появата на ХОМО САПИЕНС, на ХОМО ЛУДЕНС, на ХОМО КРЕАТОР...

Ние открихме СПОНТАННАТА ПРИРОДА НА ТВОРЧЕСКИЯ АКТ. До тогава не бях се замисляла по този въпрос. Въпреки, че винаги съм държала в режисьорската си работа на раждането на изкуството като вътрешна потребност у актьора. Като се поразмисли човек, какъв друг подтик е могло да има новопоявяващото се, новозараждащото се човешко същество през първите стъпки на човешката цивилизация, освен напирашите му отвътре импулси на някакъв първичен естетически глад към външна красота. Някакво непонятно откъде извиращо удовлетворение напомнящо оживлението на новороденото (може би) при появата на някаква цветна дрънкулка или вълнуващо го звукосъчетание. И понеже не знае на какво се дължи възбудата му, светкавично го пъхва в устата си, за да изпробва дали не става за ядене... Няма значение, че тези исторически по своята значимост духовни трансформации на нашите пра-пра-пра-отци, са имали СТИХИЕН ХАРАКТЕР, БИЛИ СА СПОНТАННИ ПО РОЖДЕНИЕ. Бих отбелязала заедно с това и тяхната АНОНИМНОСТ.

НУЖДАТА ОТ ОПОВЕСТЯВАНЕ НА АВТОРСТВОТО И ОТ ПОЯВАТА НА СЪЗНАТЕЛНИЯ МОМЕНТ В ТВОРЧЕСКИЯ АКТ, СЕ ПОЯВЯВАТ ПРЕЗ ПРОФЕСИОНАЛНИЯ СТАДИЙ ОТ РАЗВИТИЕТО НА ИЗКУСТВАТА. Когато изкуството се явява като пазарен продукт, обект за размяна или покупко-продажба. Когато произведенията на изкуствата започват да изхранват Създателите си.

От този момент насетне, ИЗКУСТВАТА ЗАПОЧВАТ ДА СЕ ХРАНЯТ ОТ ДВА КОРЕНА, ОТ ДВЕ ТВОРЧЕСКИ СИЛИ – СЪЗНАНИЕТО И ИНТУИЦИЯТА. ДВЕ РАВНОСТОЙНИ СИЛИ, ДОСТОЙНИ НЕ САМО ДА ЗАХРАНВАТ ИЗКУСТВОТО, НО И ДА РАЗРЕШАВАТ ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ МУ ПРОБЛЕМИ, КАКТО И ДА ОСИГУРЯВАТ СЪВМЕСТНО РАЗВИТИЕТО МУ. Всъщност става дума за съвместната дейност на т.н. ВТОРОСИГНАЛНА, мислеща част на главния ни мозък, която осъзнава своята дейност, която считаме за свой висш интелект, която наричаме СЪЗНАНИЕ или РАЗУМ и която отличава човека от останалия животински свят и т.н. и ПЪРВОСИГНАЛЕН МОЗЪК, който представлява недооценената дейност на човешкия мозък – света на ПОДСЪЗНАНИЕТО. Грандоманията на нашия висш разум е обявил само своята дейност за интелект на човека, отнасяйки се към т.н. подсъзнание високомерно, без необходимото уважение, без да оценява заслугите му за собствената си дейност. Със същото пренебрежително отношение към себе си се

ползва и ИНТУИЦИЯТА – сборния продукт (според мен) от дейността на подсъзнанието. За съзнанието на редовия човек подсъзнанието е нещо като резервно помещение – мазе, килер или тъмен склад, където светва електрическата крушка на нашето съзнание, когато му притрябва поредната информация от паметта, която се помещава в покоите на подсъзнанието.

Неоспорими са заслугите на нашия съзнателен интелект. Той получава и преработва цялата придобита информация от заобикалящия ни свят, необходима за оцеляването и прогреса на човешкия вид. Нашият разум е натрупал толкова много знания, създал е толкова много науки с какви ли не разклонения, за да короняса своята творческа мощ със създаването на ИЗКУСТВЕН ЧОВЕШКИ МОЗЪК, а впоследствие и на МАШИНО-ЧОВЕКЪТ в лицето на РОБОТА...

Заслугите на нашето подсъзнание са почти анонимни. Невидими. Трудно доказуеми. Поради пренебрежението на висшия събрат – за зло или добро – все още неизследвани.

Правим се на разсеяни пред значението на факта, че Подсъзнанието ръководи живота на всяко човешко същество – от мига на зачеването му, до смъртния му час. Денонощно. В мига на първата му почивка, приключваме земния си път. Налага му се да ръководи без отдих функциите на около седемдесет милиарда клетки, за да осигури съвместната им дейност без да допуска грешки, които биха могли да се окажат фатални.

Можем ли да си въобразим какъв интелект се изисква за утробното развитие на човешкия зародиш от зачеването му до раждането? От простото деление на оплодената яйцеклетка, през всички трансформации, за да се стигне до окончателното развитие, което му позволява да поеме своя път в живота? Изпитанията, които човешкият зародиш преодолява преди да се появи на бял свят? Изумена бях, когато за първи път до мен достигна информацията, че още в майчината утроба човешкият зародиш избира най-опасните, най-непреодолимите премеждия за развитието си. Не са ли това първите изпитания за годността? Първите проверки на естествения подбор, за да се осигури раждането на едно здраво човешко същество. Колко ранни грижи за качеството на човешкия вид, предпоставка за оцеляването му. И да се счита цялата тази прекалено сложна дейност за лишена от интелект, само защото не обременява нашето СЪЗНАНИЕ с ненужна нему информация, признавайки по този начин собствения си труд за рутинен, предоставяйки му безмълвно услугите си за неговата специфична, съзнателна дейност.

ПОДСЪЗНАНИЕТО РАЗПОЛАГА с цялото наше генетично богатство под формата на вродени знания и умения, програми и какви ли не още тайни, които ние все още не знаем, че знаем. Инстинктите като друга форма на интелект им

осигуряват по-хармонично съжителство с ПРИРОДАТА, отколкото това успява да стори нашия висш РАЗУМ. Не ме разбирате погрешно, нали? Имам предвид тези неразумни отклонения на нашия РАЗУМ, които според мен са му попречили да изпълни своето предназначение на нивото на потенциалните му дадености.

ПОДСЪЗНАНИЕТО разполага не само с вродените ни знания и умения – ИНСТИНКТИТЕ. Съхранявайки ПАМЕТТА, то разполага и с всички ПРИДОБИТИ ЗНАНИЯ, заслуга на нашата съзнателна дейност.

Аз съм убедена (по моите ненаучни пътища), че ПОДСЪЗНАНИЕТО разполага с неизвестни нам лаборатории, за съвместна обработка на вродените и придобити знания, в резултат на която „алхимия“ новия „продукт“ придобива белезите на нашата УНИКАЛНА СЪЩНОСТ. Забелязала съм, че кръгът от знания, които получавам по интуитивен път, винаги носят буйството на неовладения ми темперамент, сякаш изригват направо от неуравновесената ми същност. Аз нямам основания да се съмнявам, че ИНТУИЦИЯТА ми подава обработен „материал“. При хората, които се подават на ДРЕСУРА, тези процеси вероятно протичат по по-различен начин.

ИНТУИЦИЯТА Е РОЖБА НА ПОДСЪЗНАНИЕТО. Надали някой оспорва нейното значение за изкуството, но когато стане дума за професионализъм, тя не влиза в сметката. Може би, защото не притежава показатели, по които би могла да се измери. Малоумие би било някой да счете, че аз недооценявам значението на ЕДИНСТВОТО МЕЖДУ РАЦИОНАЛНОТО И ИНТУИТИВНОТО НАЧАЛО В ТВОРЧЕСКИЯ ПРОЦЕС, значението на тяхната съвместна дейност. Но тъй като интуитивното участие в творческия процес никога не е получило заслуженото си внимание от страна на нашия логически РАЗУМ, аз се опитах да предотвратя някои последиствия от греховете на висшия ни разум, като заостря вниманието ви към заслугите на интуицията. Аз не се задоволявах само с необходимостта вие да получите необходимите ви професионални знания. Аз използвах пълноценно възможностите, които предоставяше лабораторния метод на обучение за превръщането на професионалните знания в театрален усет, в театрален рефлекс, в театрална интуиция. Нека се изразя по-простичко – в емоционално усещане, в спонтанна реакция. Не зная дали сте забелязвали тези подробности...

ИНТУИЦИЯТА е не само спонтанна мисъл, но и спонтанно чувство. Спонтанна мисъл под формата на усещане. Те и двете получават вербален израз когато стъпят на територията на нашето СЪЗНАНИЕ.

ЧУВСТВОТА са приоритет на ПОДСЪЗНАНИЕТО. Техните оценки, техните спон-

танни реакции на външни и вътрешни дразнителни изпреварват рационалните реакции на логическия разум. Значението им за изкуството е огромно. Спомнете си заролята на ДОМИНАНТАТА за необходимостта да превръщаме идеите на спектаклите си в ЕМОЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР, ако искаме да отприщим ИНТУИЦИЯТА СИ, както и да осигурим присъствието на ВДЪХНОВЕНИЕТО и на ВЪОБРАЖЕНИЕТО СИ.

Прието е да се счита (не без основание), че ИНТУИЦИЯТА, ВДЪХНОВЕНИЕТО И ВЪОБРАЖЕНИЕТО не са подвластни на волята ни. Че те не изгарят от желание да изпълняват безпрекословно нашите рационални поръчки и указания. Не затова ли човекът е произвел ВДЪХНОВЕНИЕТО в МУЗА на творческия си подем, за да оправдае пред себе си рядката им готовност за посещение.

До колкото си спомням, ние никога не сме имали основание да се оплачем от липса на взаимност между нас и трите невидими богини на нашия интензивен духовен живот – ИНТУИЦИЯТА, ВЪОБРАЖЕНИЕТО И ВДЪХНОВЕНИЕТО. Ние просто им се доверихме – потърсихме и открихме няколко преки и косвени възможности за контакти с тях.

Ще поставя на първо място ПРИНЦИПА ЗА МНОГОВАРИАНТНОСТ, тъй като ние веднага започнахме с упражненията за МНОГОВАРИАНТНИТЕ ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РЕШЕНИЕТО НА ЕДНА И СЪЩА ТВОРЧЕСКА ЗАДАЧА. Тези знаменателни упражнения се оказаха и изключително ефикасни за провокиране и за развитие на ВЪОБРАЖЕНИЕТО. Направи ми впечатление, че никой от вас не срещна затруднение и МНОГОВАРИАНТНИЯ НАЧИН НА МИСЛЕНЕ неусетно се превърна във ваше любимо учебно „помагало“. (Не с него ли спечелих дори и малко прибързано доверието ви?) Превърнат едва ли не в забавна игра, многовариантния начин на мислене се оказа впоследствие готов подарък за нуждите на ТЕАТРАЛНАТА ИМПРОВИЗАЦИЯ.

ИГРАТА НА НЕСЪОТВЕТСТВИЯ между съдържанието и формата (грубо казано) при нашия любим индиректен подход при тълкуване на пиесите, ситуацияите, образите, както и при избора на изразни средства и т.н. Страшното изразено чрез смешното. Значителното чрез незначителното. Сериозното чрез веселото. Или подчертаването чрез омаловажаването. Порицанието чрез похвалата. И тъй, и тъй нататък.

ЗАБАВНАТА ИГРА СЪС СМЯНА НА ГЛЕДНАТА ТОЧКА, която може да промени жанра на всяка пиеса.

ИГРАТА ЗА ПРЕВРЪЩАНЕ НА ПОЗНАТОТО В НЕПОЗНАТО – атаката от въпроси към познат проблем (образ, ситуация и т.н.) за откриване на неизвестните му страни, докато се превърне в непознат.

ЧУВСТВОТО ЗА ХУМОР, ДОБРОТО НАСТРОЕНИЕ, ВИСОКИЯТ ЕМОЦИОНАЛЕН ГРАДУС НА ВСЯКО ТВОРЧЕСКО УВЛЕЧЕНИЕ – това са все условия, които безотказно провокират ВДЪХНОВЕНИЕТО.

УМЕНИЕТО ДА ПРЕВРЪЩАМЕ ТВОРЧЕСКИТЕ СИ ЗАДАЧИ В НЕПРЕОДОЛИМИ ЕМОЦИОНАЛНИ ЖЕЛАНИЯ също вършат чудесна работа.

Да не пропуснем да споменем и ТАЙНСТВАТА НА ФОРМООБРАЗУВАНЕТО на хармониите, НА ВЗАИМОСЪЧЕТАНИЯТА И ВЗАИМОДЕЙСТВИЯТА МЕЖДУ ИЗРАЗНИТЕ СРЕДСТВА, както и МАГИЧЕСКАТА СИЛА НА БЕЗСЛОВЕСНИТЕ ФИЗИЧЕСКИ ДЕЙСТВИЯ НА АКТЬОРИТЕ ВЪРХУ СЦЕНИЧНИЯ ПОДИУМ.

Това е може би непълният списък от резултатите на усилията ни да издирим ПОДСТЪПИТЕ КЪМ ТВОРЧЕСКАТА СЪЩНОСТ НА ЧОВЕКА, КОЯТО Е НАПРАВИЛА ОТ НЕГО ДУХОВНО СЪЩЕСТВО. Волевите ни контакти с ИНТУИЦИЯТА, ВЪОБРАЖЕНИЕТО И ВДЪХНОВЕНИЕТО не се оказаха никак малко. Получи се на практика, че всеки момент от творческия ни процес би могъл да изиграе РОЛЯТА НА ДРАЗНИТЕЛ на творческото ни начало, като осигури присъствието на ВДЪХНОВЕНИЕТО, при условие, че сме съумели да доведем емоционалното си увлечение до нивото, на което вдъхновението веднага откликва.

Преди да приключи бележките си за МОЕТО СХВАЩАНЕ ЗА ПОДСЪЗНАНИЕТО ИНТУИЦИЯТА И ВДЪХНОВЕНИЕТО с най-мощния дразнител на ТВОРЧЕСКИЯ ИНСТИНКТ – ДОМИНАНТАТА, ще прибавя още няколко думи към казаното за ЧУВСТАТА. Искам да задържа още малко вашето внимание върху тях, поради специалното място и значение, които съм им отредила като ПОДСТРЕКАТЕЛИ НА ТВОРЧЕСКИЯ АКТ и ТВОРЧЕСКИЯ ПРОЦЕС.

Убедена съм, че нашите чувства носят белезите на същото онова ДНК, с което са белязани и клетките ни. Че те много по-точно и по-безкористно отразяват истината за нашата УНИКАЛНА ИНДИВИДУАЛНОСТ от думите, които изричаме. Осъзнали смисъла на този факт или не, всички ние гласуваме много по-голямо доверие на спонтанните реакции на другите, отколкото на усилията на думите им. Може например десет години да се преструваме пред другите на такива каквито не сме, и само една единствена спонтанна наша реакция (изплъзнала се от контрола на бдителното ни съзнание) е в състояние да срути в миг изгражданата години наред заблуда. Как да вярваме в устните изявления на окол-

ните за себе си, след като нямаме основания да вярваме дори на собственото си дресирано, прагматично, конюнктурно и користо съзнание? И то, в името на не особено благородни собствени интереси (меко казано).

ПОДСЪЗНАНИЕТО Е РОДНИЯ ДОМ НА НАШИТЕ ЧУВСТВА, НА НАШАТА ЧУВСТВИТЕЛНОСТ, НА НАШИЯ ЕМОЦИОНАЛЕН ИНТЕЛЕКТ.

Чувствата ни много по-бързо от логическите ни съждения са готови с интуитивните си оценки за плюсовете или минусите на новопоявилите се външен или вътрешен дразнител. Нашите спонтанни чувства съдържат оценките ни за ДОБРО и ЗЛО, за ПОЛЕЗНО и ВРЕДНО, за КРАСИВО и ГРОЗНО – за всичко, което е в състояние да ни развълнува в една или друга посока.

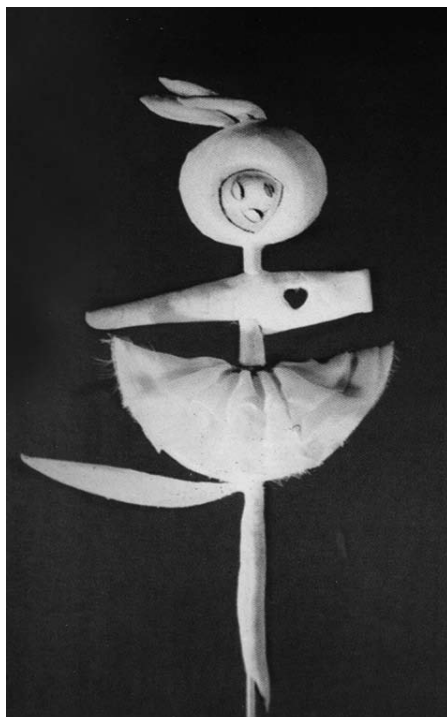
ПОСТОЯННИЯТ МИ СТРЕМЕЖ ДА ДОВЕЖДАМ ВАШИТЕ ПРОФЕСИОНАЛНИ ЗНАНИЯ ДО СЪСТОЯНИЯ НА УСЕЩАНИЯ, НА ИЗОСТРЕН ПРОФЕСИОНАЛЕН УСЕТ И ПОВИШЕНА ТЕАТРАЛНА ЧУВСТВИТЕЛНОСТ, ЗА ДА ИЗКРИСТАЛИЗИРАТ ОТ ТАЗИ СМЕС ОТ ЗНАНИЯ, УСЕЩАНИЯ И ХУДОЖЕСТВЕНА ЧУВСТВИТЕЛНОСТ, ВАШИТЕ ЕСТЕТИЧЕСКИ КРИТЕРИИ (В ДИАПАЗОНА КРАСИВО-ГРОЗНО), ВАШИЯТ ХУДОЖЕСТВЕН (В ЧАСТНОСТ И ТЕАТРАЛЕН) ВКУС.

Поради своята спонтанна природа, за разлика от ЗНАНИЯТА, ЧУВСТАТА стоят много по-близо до нашата ИНДИВИДУАЛНА СЪЩНОСТ. Те сякаш са се сраснали с нея. Пропускайки знанията през личните си чувства, за ди ги превърнем в художествен усет, ние ги видоизменяме, свързвайки ги с белезите на собствена

си индивидуалност, с нашата уникална същност. Нещо повече – аз се стараех УСЕЩАНЕТО ЗА ИЗКУСТВО ДА ИЗПРЕВАРИ ОСЪЗНАВАНЕТО НА ПРОФЕСИОНАЛНОТО ЗНАНИЕ. (Привидният алогизъм, който се получава, отдайте на безсилието на езика ми.) Тъй или иначе, аз преследвах упорито педагогическата си цел.

По време на следването ви аз никога не съм формулирала гласно своето верую в живота и в изкуството – ЕДИНСТВОТО МЕЖДУ ЕСТЕТИЧЕСКОТО И НРАВСТВЕНОТО. Вероятно от страх да не прозвучи като морална проповед – синоним на лицемерие. Има съкровени теми, които езикът на думите е успял да компрометира, губейки правото си на достъп до тях.

Не гръбначният стълб, а неизвратената представа на човека за КРАСИВО и ДОБРО държи

човека ИЗПРАВЕН. Всеки разнoбой между двете духовни категории срива цялoстта на творческата личност, подкопава устоите ѝ. Достатъчно е да се огледаме около себе си, както и да надзърнем в себе си.

ИЗКУСТВОТО НИ боледува от нашите човешки болести. ТО се нуждае от духовното здраве на личността, която го създава. От нейната духовна цялост. Разривът между това, което мислим и говорим. Между това, което говорим и правим. Между това, което чувстваме и правим. Между доброто, което замисляме, и не правим. Да продължавам ли списъка от пробойни, които ни пречат да се изправим на крака? Предпочитаме да страдаме, да хленчим вместо да се самопочистим. На времето не можем да разчитаме. На цивилизацията ни – също. Но ако въпреки всичко продължим да се занимаваме с изкуството си, трябва преди това да хвърлим едно око на духовното си здраве. Може би най-надеждно би било да започнем с преглед на собствените си чувства. Аз не бих се доверила на разума си...

Връщам се отново към „откритията си“ на ВОЛЕВИТЕ ПОДСТЪПИ КЪМ ОНАЗИ ВРОДЕНА МОЩНА ТВОРЧЕСКА СИЛА (ИЛИ СИЛИ) У ЧОВЕКА, КОЯТО ГО Е НАПРАВИЛА ЧОВЕК. Към най-мощният сред всички волеви дразнители на ТВОРЧЕСКИЯ АКТ, с който искам да подчертая още веднъж значението, което отдавам на този съдбоносен проблем.

С основание или не живея с чувството, че не съм съумяла да разкрия притегателната сила на ДОМИНАНТАТА по начин, който да я постави на първо място в практическата ви постановъчна дейност? Ще се опитам още веднъж да ви обясня в какво се състои магическата ѝ сила.

Спомняте ли си за аномалията, на която се натъкнали учениците на великия физиолог ПАВЛОВ при изследването на условните рефлексии на една нещастна жаба? За да намалят силата на предизвиканото от тях кожно дразнение чрез възбуждането на друг мозъчен център (според изискванията на учението за условните рефлексии), те насочили светлинен лъч към окото на жабата. И ИЗПАДНАЛИ В СТРЕС! Кожното дразнение увеличило силата си вместо да я намали. Търсенето на причините за тази АНОМАЛИЯ ги довело до неизвестна до този момент дейност на главния мозък, тоест до неизвестна до този момент негова реакция, която се оказва между другото страшно полезна и в нашата практическа работа.

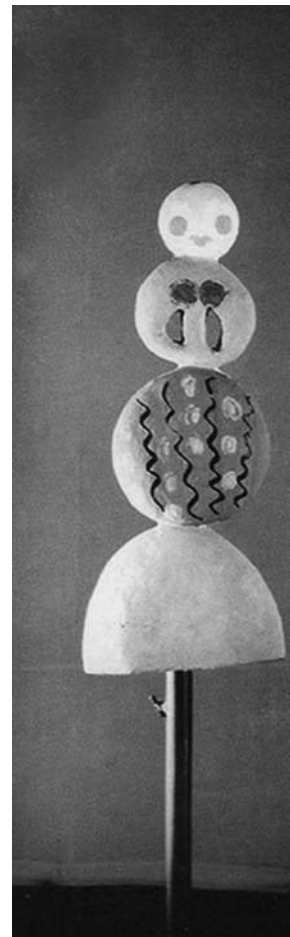
В какво всъщност се състои откритието в УЧЕНИЕТО НА УХТОМСКИ ЗА ДОМИНАНТАТА? ПРИ ВСЯКА МАКСИМАЛНА ЕМОЦИОНАЛНА ВЪЗБУДА ОКОЛО СТРАСТНОТО НИ ЖЕЛАНИЕ ДА ПОСТИГНЕМ ДАДЕНА ЦЕЛ, ГЛАВНИЯТ МОЗЪК ПРЕУСТРОЙВА КОРЕННО ЦЯЛОСТНАТА МОЗЪЧНА ДЕЙНОСТ НА ВСИЧКИ НИВА, ЗА

ДА ОСИГУРИ МАКСИМАЛНИЯ УСПЕХ НА ПОСТАВЕНАТА ЦЕЛ. На практика това означава, че всяка емоционална възбуда, успяла да обсеби цялото ни същество, създава условия за преустройство на мозъчната дейност на всички съзнателни и подсъзнателни нива, за да ги включи в изпълнението на всички цели, произлезли от нуждите на емоционалната възбуда, която се е превърнала в ДОМИНАНТНО ОГНИЩЕ. Нещо повече – в състояние на доминантна възбуда мозъкът ни е способен да превърне в свои допълнителни дразнители и да извлече полза от всички случайни външни и вътрешни информации, попаднали във времетраенето на доминиращата емоционална възбуда. (Става дума за случайни наблюдения, преживявания, новопридобити знания и т.н.) А що се касае до аномалията при опита с жабата, тя се състои в това, че очното дразнене от светлинния лъч, вместо да подаде информацията си в очния център, както би следвало, той отива да подсили кожното дразнение, за да го превърне в проблем, в сигнал за заплаха, като принуждава по този начин мозъкът да вземе мерки за отстраняването му. В своята скъпоценна малка книжчица за силата на ДОМИНАНТАТА Ухтомски посочва като пример ВЛЮБВАНЕТО. За съжаление и силното чувство на омраза може да създаде доминантно огнище и да отприщи творческите ни мощни сили, а не само любовта.

Досетихте ли се, че в състояние на силна емоционална възбуда, нашето ПОДСЪЗНАНИЕ сяда на командния пулт, тъй като живота на човешкото тяло е поверено в негови ръце, следователно и дейността на сетивата ни – също. Получава се така, че ТО е инициатора за реорганизацията на цялата мозъчна дейност – рационална и интуитивна – до постигането на доминиращата цел. То поставя на разположение всички мозъчни инстинкти, с които разполага конкретния човешки организъм. Можем да считаме състоянието на доминанта блестящ пример за потенциалите на съвместна творческа дейност между Съзнанието и Подсъзнанието, между Разума и Интуицията. Доминантното огнище е условието, което отприщва без задръжки нашите таланти. Кое то ги развихря до максималните им възможности.

КАКВИ ИЗВОДИ ПРОИЗТИЧАТ ОТ ВСИЧКО ТОВА ЗА НАШАТА ПРАКТИЧЕСКА РАБОТА?

Нашият работен лозунг „да хванем бика за рогата“ още на първите репетиции напомняше за уменията да превръщаме творческите си задачи в непреодолими емоционални желания. (Колебливите, нерешителни, вяли желания не вършат работа, те просто не се сбъдват.) Напомняше за необходимостта от бърза и точна ориентация в кръга от постановъчни проблеми, за да не сгрешим с избора на главния, водещия,

този който държи ключа към решението на всички останали проблеми, включително и структурните.

Умеем ли да изберем близък на духа ни и естетическите ни вкусове автор, запален за работа актьорски екип, художник и композитор – потенциално готови да се превърнат в наши съмишленици – няма от какво да се плашим. Репетициите ни се нуждаят от сговорна фамилия, която да помага съвместните ни творчески усилия да се превърнат в удоволствие. Която да опровергае „народната мъдрост“, че „ОБЩОТО – КУЧЕТА ГО ЯЛИ“.

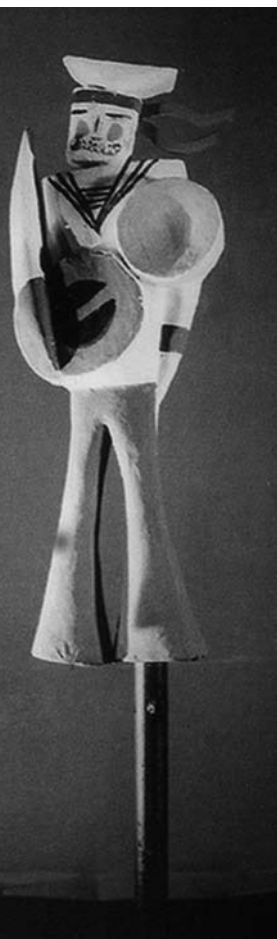
Съумеем ли да проявим максималната си възискателност при избора на значима и очарователна за целия екип творческа цел, която би могла да осигури структурното единство на бъдещия ни спектакъл, съумеем ли да я превърнем в главна цел на усилията, тоест в привлекателна и емоционално заразителна доминанта, можем да бъдем сигурни, че сме осигурили достатъчно интересен труд както за нашия рационален интелект, така и за активната помощ на интуицията – царицата на всички недостъпни за логическия разум тайнства на изкуствата. Можем да бъдем сигурни, че сме успели да превърнем творческата си цел в необичайна, емоционално заразителна ДОМИНАНТА.

Винаги си припомняйте, скъпи мои, че ДОМИНАНТАТА Е УСЛОВИЕ ЗА ТВОРЧЕСКО НИВО ОТ НАЙ-ВИСОКА КЛАСА. ЧЕ ПО СИЛАТА Е РАВНОСТОЙНА НА ВДЪХНОВЕНИЕТО. Формулировката на УХТОМСКИ за доминантата беше почти парафраза на формулировката на СТАНИСЛАВСКИ за вдъхновението. Моето запознанство с откритието на Ухтомски се случи в една от московските градски библиотеки, по време на следването ми. Може би неговото учение за доминантата ми е помогнало да си обясня на самата мен защо харесвах режисьорския метод на НЕМИРОВИЧ-ДАНЧЕНКО повече отколкото метода на К. С. СТАНИСЛАВСКИ за физическите действия, който беше издигнат в култ като единствен правилен начин на работа, беше задължителен за всички режисьори и превърнат по този начин в синоним на социалистическия реализъм в театъра. СТАНИСЛАВСКИ започваше своята работа с актьора от физическото поведение на образа му, водейки го по този начин до СВРЪХЗАДАЧАТА НА ОБРАЗА. НЕМИРОВИЧ-ДАНЧЕНКО започваше работата с актьорския екип от „ЗЪРНОТО“ на спектакъла и образа и едва след това се интересуваше от ФИЗИЧЕСКОТО САМОЧУВСТВИЕ НА ГЕРОЯ. Само методът на Станиславски беше публикуван и изучаван. Аз имах огромен късмет да се запозная със стенограмите от репетициите на Немирович-Данченко в библиотеката на МХАТ – Московски художествен академичен театър, основан от двамата велики режисьори в началото на ХХ век и

забележителни личности, ръководен пожизнено и от двамата. Двамата успяха да постигнат, всеки по своите пътища, действително превъплъщение на актьорите в образите си – трудно достижимия, бих казала почти недостижимия идеал на ПСИХОЛОГИЧЕСКИЯ ТЕАТЪР В СВЕТА. Познавам теорията и само няколко техни спектакли, но без колебание мога да засвидетелствам, че само НЕМИРОВИЧ би могъл да има някакви общи корени с мозъчното явление наречено ДОМИНАНТА.

Що се касае до НАЙ-ВИСШЕТО МАЙСТОРСТВО, до което възможностите на Доминантата биха могли да извисят нашия спектакъл, то това предполага способността ни да уедрияваме мащаба и притегателната сила на доминиращата идея. Способността да откриваме непознатите аспекти на познатия ни проблем „докато започне да ни се струва непознат“, както обичахме да се изразяваме ние на работен език. Затова помагаха много уменията да си задаваме въпроси без отговор (свързани с познатия ни проблем), да го обогатяваме с нови гледни точки, да търсим многовариантни решения на задачите, които основния проблем на спектакъла поставя. Не бих пренебрегнала и възможностите на индиректния подход при решаването на тези проблеми, тъй като той разширява диапазона на изразните ни средства и обогатява по един „кислороден“ начин театралната форма.

За ВРЪХ НА НАЙ-ВИСШЕТО МАЙСТОРСТВО аз считам НЕВИДИМОТО ПРИСЪСТВИЕ НА ОСНОВНАТА ИДЕЯ НА НАШИЯ СПЕКТАКЪЛ – КРАЙНАТА ЦЕЛ НА НАШИТЕ ПОСТАНОВЪЧНИ НАМЕРЕНИЯ, КАКТО И ПЪРВОПРИЧИНА ЗА СЪЗДАВАНЕТО МУ. Превръщането на тази духовна цел и производните ѝ в ДУША на спектакъла – в негово ИЗЛЪЧВАНЕ, ВНУШЕНИЕ И УСЕЩАНЕ, както и в ПРИТЕГАТЕЛНА СИЛА за зрителя ни в зрителната зала. Ние, които не сме почитатели на сюжетните структури, тоест на сюжетното изграждане на единството на спектакъла и няма как да скрием предпочитанията си към монтажа, мозайката, колажа ако щете – както искате назовете нашите нескрити симпатии към полифоничните невидими връзки, към полифоничния начин на мислене. Обяснителните, очевидните (понякога очевадни) заслуги на сюжета към единството на театралния спектакъл, към емоционалната сила на сюжетната интрига, са безспорни предимства на сюжетния принцип, на които предимства и ние отвреме-навреме с удоволствие се подаваме, но – НАШЕТО ГОЛЯМО „НО“ – ние изпитваме твърде голяма слабост (а защо не и сладост) към ЗАГАДКАТА, КЪМ НЕОБХОДИМОСТТА ДА СЕ ВМЪКНЕШ КАТО ЗРИТЕЛ В ДУШАТА НА СПЕКТАКЪЛА, ЗА ДА РАЗГАДАЕШ ТЪНКОСТИТЕ НА ЗАГАТНАТОТО, ПРЕМЪЛЧАНЕТО, МАМЕЩОТО. ЗА ДА СЕ ПО-

ЧУВСТВАШ ДЕЙСТВАЩО ЛИЦЕ, А НЕ САМО ПАСИВЕН ЗРИТЕЛ. Аз виждам в това ВМЪКВАНЕ извора на магическите тайни на театралното изкуство. И не бих се лишила доброволно от удоволствието, което изпитвам като зрител, както и като правене. Не вярвайте на слуховете, че това превръща нашите спектакли в ребуси. Нима това отговаря на истината? Някои хора притежават навика да обясняват професионалното безсилие със своеобразието на театралната форма. Нека бъдем великодушни към подобни случаи.

Ще повтора отново с удоволствие, че КОЛЕКТИВНАТА ИМПРОВИЗАЦИЯ в джаза и театъра, са най-голямото опровержение на народната полуистина, че „общото – кучета го яли“. Съвместният труд и общуването на всички възможни нива, стига да не са принуда или бreme, са най-красивото преживяване, което може да ни се случи. Най-невероятният взаимен подарък на човека от човека.

ПРАВОТО НА ИМПРОВИЗАЦИЯ ВЪВ ВСЯКО КОЛЕКТИВНО ИЗКУСТВО Е ПРАВО НА ТВОРЧЕСКА СВОБОДА И САМОСТОЯТЕЛНОСТ, ПРАВО НА УНИКАЛНОСТ.

ЕКСТРЕМНО СЪСТОЯНИЕ НА ДУХА. РИСК И БЕЗСТРАШИЕ. ЗАШЕМЕТЯВАЩИ СКОРОСТИ НА МОЗЪЧНА ДЕЙНОСТ!

НАЙ-ДЕВСТВЕНАТА, НАЙ-ИНДИВИДУАЛНАТА, НАЙ-НЕСТАНДАРТНАТА, НАЙ-ВИСШАТА ФОРМА НА ДУХОВНО ОБЩУВАНЕ МЕЖДУ ХОРАТА.

ЖИВО, АВТЕНТИЧНО, ПУБЛИЧНО ТВОРЧЕСТВО, КОЕТО СЕ СЪСТОИ В ПРИСЪСТВИЕ НА СВИДЕТЕЛИ.

ЕДНОКРАТЕН ТВОРЧЕСКИ АКТ, ТЪЙ КАТО НЕ ПОДЛЕЖИ НА ПОВТОРЕНИЕ, НА ПРЕДВАРИТЕЛНА ПОДГОТОВКА, НИТО НА ЗАИЗУСТЯВАНЕ.

ИМПРОВИЗАЦИЯТА Е ПРА-ПРАРОДИТЕЛ НА ПРОФЕСИОНАЛНОТО ИЗКУСТВО.

СПОНТАНЕН ИЗРАЗ НА ЗАРЕЖДАЩАТА СЕ ДУХОВНА СЪЩНОСТ У НОВОПОЯВЯВАЩИЯ СЕ БИОЛОГИЧЕН ВИД ХОМО САПИЕНС.

ПРА-ПРАРОДИТЕЛНА СЪВРЕМЕННА ЕЗИЦИ. УСТНАТА РЕЧ Е ЗАПАЗИЛА СВОЯ ИМПРОВИЗАЦИОНЕН ХАРАКТЕР И ДО ДНЕС.

ПРА-ПРАРОДИТЕЛ НА ВСЕКИ ВИД

ТВОРЧЕСКА ДЕЙНОСТ, тъй като появата на способността у маймуноподобните същества да творят се счита за рождената дата на ХОМО-САПИЕНС.

ПРОФЕСИОНАЛНИЯТ СТАДИЙ В РАЗВИТИЕТО НА ИЗКУСТВОТО СЕ ПОЯВЯВА НЕИЗВЕСТНО КОЛКО ХИЛЯДОЛЕТИЯ СЛЕД ПОЯВАТА НА ХОМО САПИЕНС. Не ни остава нищо друго освен търпеливо да чакаме проглеждането на биологичната наука по този въпрос. Както и по въпроса за причините за генетичните промени, ознаменуващи този необичаен преход

от животинските видове към качествено различния човешки вид, попаднал изневиделица в друго, ДУХОВНО ИЗМЕРЕНИЕ, КОЕТО ОПРЕДЕЛЯ НЕГОВОТО БЪДЕЩО РАЗВИТИЕ. ■

Продължението в следващия брой